

7. Максимов В.В. Институт тьюторства как образовательная стратегия / В.В. Максимов // Россия в контексте современных образовательных моделей : программа и тезисы международной конференции ; 10–12 марта (Переделкино). – Жуковский : МИМ ЛИНК, 2000. – 64 с.

8. Основы деятельности тьютора в системе дистанционного образования : специализированный учебный курс / С.А. Щенников, А.Г. Теслинов, А.Г. Чернявская и др. – М. : Обучение-сервис, 2004. – 608 с.

9. Тьюторство как новая профессия в образовании : сборник методических материалов / отв. ред Н.В. Муха, А.Г. Рязанова. – Томск : Дельтаплан, 2001. – 159 с.

10. Щенников С.А Открытое дистанционное образование / С.А. Щенников. – М. : Наука, 2002. – 527 с.

МІЛЬКО Н.Є.

ДІАЛОГ В ОСВІТІ У ВИМІРАХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ

Оскільки освіта не є чимось зовнішнім щодо інших сфер життєдіяльності людини, то її проблеми можна розглядати лише в комплексі завдань людства, найважливішим з яких є створення умов для розвитку й виживання сучасної цивілізації. Саме система освіти, на думку багатьох науковців, є реальним засобом спасіння людини від розгорнутої кризи соціальної, економічної та культурної сфер розвитку людства: все, що робить людина, соціальна група та суспільство в цілому, залежить від їх освіченості. Саме тому стратегія сучасної вищої школи орієнтована не тільки на підготовку спеціалістів до традиційних сфер діяльності, а й до загальнокультурних умінь формування контурів цивілізації, здатної розробляти та реалізовувати новітні стратегії перебудови життя людства на людиноцентристських принципах.

Педагогічна думка намагається адекватно реагувати на інтенсивний розвиток цивілізації, тому вища освіта повинна бути спрямована на: розвиток особистості тих, хто навчається; стимулювання в них індивідуальних особливостей; формування в студентів громадського самоусвідомлення та поваги до національної культури, мови, світових цінностей; виховання в них культури міжнаціональної взаємодії; підготовку людини до творчої діяльності у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості та рівноправ'я; стимулювання потреби до системного соціально-професійного та особистісного самовдосконалення [7]. Всі ці напрями освіти, на нашу думку, повною мірою реалізуються через діалог, який є одночасно формою навчання, шляхом отримання інформації про навколишній світ, засобом розвитку, удосконалення та саморозвитку особистості.

Проблема діалогу займає провідне місце у філософських, психологічних, педагогічних, соціологічних та інших дослідженнях. На межі XIX–XX ст. виховні можливості діалогу розглядали і пропонували соціуму для духовного єднання людей (М. Бубер, К. Ясперс та ін.), характеризували діалог як універсальне явище, що пронизує всі сторони людського буття, розмову рівноправних особистостей (М. Бахтін, В. Шинкарук та ін.), як спосіб взаємодії окремих людей з об'єктами культури і мистецтва в історичній перспективі (В. Біблер, В. Оконь та ін.) [2; 3].

Ми вважаємо, що сучасні підходи до вивчення історико-педагогічного процесу можуть бути успішними, якщо їх проаналізувати в площині ідеалів і норм сучасної філософської раціональності.

Мета статті – охарактеризувати діалог як максими цивілізаційного та культурологічного підходів в освіті.

Культурна матриця створює контекст для інноваційного пошуку в історії кожної науки, який сприяв виникненню сучасних дослідницьких підходів. На основі методології науки ми формуємо підходи до вивчення історико-педагогічного процесу як максими, які можна “розгорнути” як в онтологічній, так і в гносеологічній площині [6]:

- культурологічний характер науки, вихід її з “кастової ізоляції”, що посилює взаємовплив науки й культури;

- соціалізація існування науки як соціального феномену та посилення її соціальних і соціально-психологічних елементів, що додає науці соціокультурного буття та перетворює на частину суспільного життя;

- гуманітаризація науки, що має гносеологічний і аксіологічний виміри: у гносеологічному аспекті можна говорити про перехід лідерства в науковому пізнанні до гуманітарного знання, що супроводжується формуванням “іншо-наукового” (гуманітарного) дискурсу; аксіологічний аспект зумовлений тим, що сучасне пізнання повністю пронизано “конструкціями”, що мають значення: вибір, цінність, відповідальність, позиція вченого (поняття “вибір” домінує в цьому переліку, якщо раніше воно характеризувало селекцію когнітивних процедур, то поступово набуло етичного навантаження);

- спрямованість і принципи дослідницької діяльності: при вивченні “людиновимірних” об’єктів проблема перетворення об’єкта пов’язується з гуманістичними цінностями, “табу” на трансформацію об’єкта призводить до того, що в дослідницьких процедурах континуальні об’єкти змінюються на віртуальні, предметна діяльність поступається місцем проектуванню, історичній реконструкції об’єктів;

- істинність наукового знання й нового розв’язання в умовах розуміння перманентної незавершеності наукового пошуку та відносності; як продукт когнітивної діяльності людини (групи) воно навантажується суб’єктивністю, тому репрезентація наукових фактів відбувається як діалог суб’єктів (діалог культур), у ході якого “сепаруються” достовірне й суб’єктивне, що подаються в артефакті;

- діалогічність: наукове пізнання є діалогічним простором (полілогічним, за Г. Батищевим), у якому стикаються різні позиції, що шукають конвенції (К. Поппер) або консенсусу (Л. Лаудан);

- синкретизм сучасного наукового знання: гетерогенність об’єкта наукового дослідження вимагає подолання галузевої організації науки, а інтелектуальними одиницями стають “наддисциплінарні” теорії (А. Назаретян) або комплексні програми (В. Стьопін).

Цивілізаційний підхід у сучасній педагогічній науці використовується для дослідження всесвітнього історико-педагогічного процесу й педагогічної реальності. Використовуючи поняття “цивілізація” для розв’язання дослідницьких завдань, вчені послуговуються різними сенсовими корелятами: за концепцією

Г. Корнетова, цивілізація зіставляється з історичним типом культури, а за І. Колесніковою – з педагогічною культурою, але різний масштаб не заважає вивчати педагогічні явища в соціальній, культурній, історичній детермінації, знаходити в історичному процесі наскрізні вертикальні зв'язки та інваріантні образи.

На початку ХХІ ст. проблема діалогу, зокрема, діалогу культур, стала одним з основних наукових та суспільних дискурсів. Г.М. Пономарьова для пояснення побудови діалогічних практик у сучасному світі відокремлює три позиції: а) повноцінний рівноправний діалог; б) фіктивно-діалогічний зв'язок – нав'язування однією із сторін способів, механізмів кодифікації культурних смислів іншій стороні; в) “псевдодіалог” свідомо позиція ізоляціонізму [5].

На рубежі другого та третього тисячоліть стає все більш очевидним, що людство розвивається шляхом взаємозв'язку та взаємозалежності різних країн, народів і їх культур. Цей процес охопив різноманітні сфери суспільного життя всіх країн світу. Сьогодні неможливо знайти етнічні спільноти, які б не відчували на собі вплив культур інших народів. Ми спостерігаємо це у зростанні культурних обмінів та прямих контактів між державними інститутами, соціальними групами, громадськими рухами та окремими індивідами різних країн і культур. Культурне розмаїття сучасного людства збільшується, і народи, які його складають, знаходять все більше засобів для того, щоб зберегти та розвивати свою цілісність і культуру. Ця тенденція до збереження культурної самобутності підтверджує загальну закономірність, що людство, стаючи все більш взаємозв'язаним та єдиним, не втрачає свого культурного розмаїття.

Суб'єкт-суб'єктний діалог, рівноправний діалог культур, різних за культурно-історичним шляхом становлення, ціннісним ядром, ментальністю – саме такою ми бачимо ідеальну модель взаємодії культур. Свідомо або географічно зумовлена позиція ізоляціонізму призводить до знищення власного потенціалу, консервації та виродження. Діалог – це спосіб культурообміну, взаємозбагачення культур. Разом з тим рівноправний діалог передбачає рівне становище сторін, контактують. Однак зараз ми спостерігаємо значну дистанцію між культурою пост-індустріального суспільства та культурами країн, що розвиваються, через повільні темпи економічного розвитку, низький соціальний рівень, політичну нестабільність – причини, що обмежують можливості повноцінної участі в діалозі [4].

Найбільш поширена концепція взаємодії культур у глобальному просторі – концепція мультикультуралізму, яка передбачає “інтеграцію без асиміляції”. Мультикультуралізм – існування багатьох культур у єдиному просторі. Практика мультикультуралізму орієнтована на відкритість, плюралізм, взаємопроникнення культурних світів. Інтеграція полікультурного населення в цьому разі координується не етнічними механізмами, а соціальними. При цьому характер цілепокладання, історичний вік культури, технологія трансляції та відтворення історичного досвіду визначають згоду на діалог або відмову від нього, ступінь прийняття інноваційного фактора та здатність його адаптації к цим умовам. Крім того, спроможність міжкультурного діалогу передбачає глибоке сприйняття сторонами, які контактують, своєї власної культури як передумови, необхідної для розуміння “іншого” культурного простору.

Стаючи учасниками будь-якого виду міжкультурних контактів, люди взаємодіють з представниками інших культур. Відмінності в мовах, національному

одязі, нормах поведінки часто роблять ці контакти важкими й навіть неможливими. Основні причини цих невдач у відмінностях світовідчуття, тобто в іншому ставленні до світу та людей. Головною перешкодою у вирішенні цієї проблеми є те, що ми сприймаємо інші культури крізь призму власної культури. Нам дуже важко зрозуміти значення слів та дій, не характерних для нас самих. З цього ми можемо зробити висновок, що ефективна міжкультурна комунікація не може виникнути сама по собі, цього треба цілеспрямовано вчитись.

Щоб відповісти на виклик часу, зміст і технологія навчання мають стати незрівнянно гнучкішими. Саме на це спрямовані сучасні освітні інновації, які, як правило, на думку Г. Балла, мають важливу спільну рису: основним типом педагогічних впливів стає не монологічний, а діалогічний. Терміни “монолог” і “діалог” стосуються в цьому разі не стільки форми спілкування, скільки принципу його побудови [1]. За монологічного підходу педагог виступає носієм істини, а діалогічну форму навчального спілкування застосовують лише для того, щоб вивести учня на цю істину. Діалогічний підхід визнає за учнем право на власну думку та позицію, яку він має обґрунтувати, а педагог, користуючись своїми знаннями й досвідом, має звертати увагу на її слабкі сторони.

Саме тому для повнішого пізнання реальності, для подолання односторонності в її розумінні й досягнення більш об'ємного її бачення, необхідним є діалог між прибічниками різних позицій. Головне в такому діалозі – зіставлення позицій, спрямоване зовсім не на те, щоб, одну з них оголосити хибною, і навіть не на те, щоб внісши корективи, дійти повної згоди. В загальному випадку позиції сторін залишаються самостійними, але в результаті взаємодії вони краще усвідомлюються, уточнюються, поглиблюються та взаємно збагачуються. Особистість, у сукупності всіх цих процесів, краще, більш об'ємно й цілісно відображає дійсність.

Завдяки поступовому усвідомленню такого стану речей конструктивні діалоги дедалі інтенсивніше розгортаються на різних рівнях, у тому числі між окремими науковими теоріями, підходами в науці, між різними науками, що вивчають спільні об'єкти, між наукою та іншими складовими культури, такими як мистецтво, релігія, народні традиції. І стає дедалі зрозуміліше, що конструктивний діалог між національними культурами й наднаціональними культурними спільнотами не просто корисний, а й необхідний для виживання людства.

Висновки. Діалог слід розглядати відповідно до норм сучасної посткласичної раціональності, тобто комплексно, цілісно й контекстуально.

У вимірі цивілізаційного підходу діалог є найефективнішим способом визнання цінності, пізнання іншої культури, побудови толерантних відносин у міжкультурній взаємодії людей та у вирішенні сучасних проблем людства.

У культурологічному розумінні речей значущість діалогу полягає в можливості саморозвитку особи, яка навчається, від людини освіченої до людини культурної через діалогічне творення свого життя відповідно до законів розвитку світу та власного “Я”.

Звичайно, розкрито далеко не всі шляхи інтеграції цивілізаційного та культурологічного підходів в освітні стратегії й тактики. Ми вважаємо, що існує необхідність і доцільність поширити ці підходи не тільки для визначення цілей та змісту освіти, але й функцій управління процесом навчання та виховання.

Література

1. Балл Г.О. Орієнтація сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г.О. Балл. – К. ; Рівне : Видавець Олег Зень, 2007. – 172 с.
2. Бахтин М.М. Проблема речевих жанрів / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Работы 1920-х годов. – К. : Next, 1994. – 330 с.
3. Библер В.С. Мышление как творчество / В.С. Библер. – М. : Политиздат, 1975. – 400 с.
4. Діалог культур та освіта : збірник статей до семінару (28–29 жовтня 1993 р.). – К. – 60 с.
5. Пономарева Г.М. Проблемы коммуникационного взаимодействия культур / Г.М. Пономарева // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – М., 1997. – Вып. 5. – 114 с.
6. Троїцька Т.С. Філософська методологія як чинник модернізації професійної підготовки педагога / Т.С. Троїцька. – Сімферополь : Таврія, 2006. – 268 с.
7. Педагогика высшей школы: ценностные ориентиры обновления содержания образования : труды Всероссийской научно-практической конференции : в 3 ч. – М. : Уникум-центр, 2001. – Ч. 1. – 104 с.

МІРОНОВА М.Ю.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Зростання напруженості в суспільстві, підвищення вимог до стресостійкості особистості, загострення соціальних конфліктів призводять до появи широкого кола проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям людини. Розв'язання означених проблем потребує допомоги кваліфікованих психологів. У нашій країні фахівці з психології можуть набути відповідної кваліфікації лише за двох умов: по-перше, у процесі навчання у ВНЗ; по-друге, здобуваючи навички психолога в системі післядипломної освіти. З огляду на основні положення Болонського процесу післядипломна освіта відображенням принципу навчання протягом усього життя. Більше того, фахова підготовка майбутніх психологів саме в умовах післядипломної освіти потребує детального вивчення, оскільки за вкрай короткий термін (рік-два) відбувається підготовка не просто фахівця з психології, а такого спеціаліста, що впливатиме на психіку людини. Тому умови та специфіка означеної підготовки викликають великий науково-практичний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців.

Новий етап розвитку освіти вимагає створення системи безперервної освіти, що здатна забезпечити нові сприятливі умови для масової соціальної й професійної мобільності суспільства. Саме післядипломна освіта допоможе індивіду систематично поповнювати й оновлювати свої знання та вміння з урахуванням новітніх досягнень і перспектив розвитку науки, забезпечить розширення інтелектуальних можливостей, підвищить духовний та матеріальний рівень здобувачів.

Отже, *мета статті* – розглянути теоретико-методичні засади післядипломної фахової підготовки майбутніх психологів. Постійною ланкою в національній системі безперервної освіти є післядипломна освіта, яка забезпечує фахове вдосконалення й оновлення професійних умінь і навичок. Відповідно до цього постійно вдосконалюються форми й методи післядипломної освіти